

Kgutsufatso ya puo ya Mookamedi kopanong ya bo-mashome a robedi le metso e mmedi ya batshwari ba diabo

Selelekela

Banka ya Reseve e nnile ya tjamelana le diphephetso tse ngata selemong se fetileng. Le ha ho le jwalo ke motlotlo ho bolela hore, jwaloka dinakong tse fetileng, Banka e ile ya tswela pele hantle. Le hoja ho ile hwa ba boima ho laola infoleishene ka mabaka a neng a keke a qojwa, a ileng a tsukutla moruo, ho ile hwa nkuwa mehato ya ho busetsa sekgahla sa infoleishene maemong a lebeleletsweng. Nako ya boitekolo lekaleng la tsa dibanka ka kakaretso e ile ya sebetswa ka sehlahlo e le ho etsa bonnete ba hore ho na le botsitso bo tswellang ho tsa ditjhelete tsa lehae. Bolaodi ba dibanka bo ile ba shejwa ka ihlo le ntjhotjho e le ho tswela pele ho baballa ditjhelete tsa baboloki le ho netefatsa hore kgokahanyo ya dipolokelo e sebetseha ha bonolo. Mokgwa wa tsamaiso wa kahare, o nepahetseng o bileng o leng matla, o ile wa boela wa matlafatswa, mme ho ile hwa e ba le kgatelo pele e bonahalang ho tswakweng hwa basebetsi ba Banka e le ho ikamahanya le sebopeho sa naha ntlheng ya merabe.

Diketsahalo tsa morao-rao ho tsa moruo

Naha ya Afrika-Borwa le yona e sebeditse hantle moruong kgahlanong le diphephetso tsa dipolotiki le tsa moruo lefatsheng. Hlahlobo e phethahetseng ya diketsahalo tsa morao-rao ho tsa moruo wa Afrika-Borwa e hlahisitse Tlalehong ya Selemo ya Moruo (Annual Economic Report) ya Banka ya Reseve e phatlaladitsweng hoseng hwa kajeno. Ka hoo, puong ya ka ke lakatsa ho hlakisa dikgatelo-pele tse latelang:

Afrika-Borwa jwaloka meruo ya mebaraka e meng e holang, e ile ya hahlamelwa haholo ke ditlhaselo tsa boferekanyi Dinaheng tse Kopaneng tsa Amerika ka Lwetse selemong sa 2001, diqeya-qeyo tse bakilweng ke ditlhaselo tsena dipolotikeng le kgwebong ya lefatshe, theko ya oli e ileng ya tswela pele ka theko e phahameng le tshebetso e monyebe ya moruo wa lefatshe. Ditlamorao tsa mantlha tse tlisitsweng ke diketsahalo tsena ho Afrika-Borwa e bile hore di bile le seabo se seholo ho hlokenge botsitso hwa boleng ba ranta ba kantle. Kamorao ho hore boleng ba ranta bo be le botsitso bo batlang bo kgotsofatsa dikgweding tsa pele tse 6 tsa selemo sa 2001, boleng ba ranta ha e bapiswa le boleng ba ditjhelete tsa dinaha tse hwebisanang le Afrika-Borwa mme ho sa ntshuwa infoleishene bo ile ba fokotseha ka diperesente tse ka bang 34 karolong ya bobedi ya selemo.

Mabaka a bileng le seabo ho theoheng hwa matla a ranta a kenyeletsa tshebetso e thekeselang ya dihlahiswa tse yang kantle, tlhokahalo e phahameng ya dihlahiswa tse tswang kantle le ho nyoloha ho sekgahla hwa dipatala tsa bo-ramatsete bao e seng baahi. Mokoloto o hlahileng bukeng ya matjhaba ya kgwebisano o bakilweng ke boemo bona o ile wa felehetswa le ke ho tswa hwa matsete. Ho tswa hona hwa matsete ho tlisitswe ke monahano wa hore ho kotsi ho tsetela mebarakeng ya meruo e holang, mathata a ileng a tjamela naha ya Argentina mme hamorao naha ya Brazil, tlhokeho ya botsitso naheng ya Zimbabwe le ditebello tse se nang methoho tsa hore taolo ya kgwebisano ya ditjhelete e tla nyehliswa hape Afrika-Borwa. Qetellong, boramatsete ba matjhaba ba ile ba qallela

ho nka boleng ba kante ba ranta jwaloka phehisano e hlakore le leng, bahlahisi ba thepa e tswelang kante ba ile ba dieha ka bomo ho lata tjelele yeo ba e fumaneng ya matjhaba, mme bareki ba thepa e tswang kante ba ile ba fetola mokgwa wa ho lefa ho tloha mohloding wa kante ho ya ho wa lehae. Ka mantswe a mang, ho ne ho shebahala e ka ho tla ba le ho nka monyetla ka mokgwa wa ketsisano.

Kamor'a hore ba boholong ba hopotse mebaraka ka metheo e tsepameng ya moruo Afrika-Borwa molaetseng wa la 20 Tshitwe 2001, le hore ho hlake hore sekgahla sa phapanyetsano sa ranta se ile sa tloha meedi ntle le mabaka, ketsahalo ena e ile ya kgutlela setlwaeding. Ka nako e tshwanang, buka ya Afrika-Borwa ya kgwebisano matjhabeng e ile ya eba le phaello, haholo-holo ka lebaka la ho theoha hwa ditefo tsa dikarolelano tse yang lefatsheng ka kakaretso le ho eketseha hwa thepa e tswelang kante. Sena se kgutliseditse sekgahla sa phapanyetsano se sa ntshuwang infoleishene ka la 31 Phupu 2002 haufi le diperesente tse 27 ka tlase ho boemo ba sona ba qalong ya selemo sa 2001.

Kgolo ya moruo wa Afrika-Borwa e ile ya paka boikemelo ha moruo wa lefatshe o ne o tetebelela nakong e na yeo re fanang ka tlaleho ya yona. Le ho ja ho ne ho na le ho theoha ho latellanang hwa kgolo hwa dinaha tse hwebisanang le rona, sekgahla sa kgolo sa dihlahiswa tsa lehae se ile sa theoha hanyane feela ho tloha ho diperesente tse 3,4 ka selemo sa 2000 ho ya ho tse 2,2 ka selemo sa 2001 le diperesente tse 2,3 karolong ya pele ya selemo sa 2002. Kgolo ya moruo e tshepisanang har'a maemo a moruo a teteletsang a lefatshe e ka lebiswa ho tlhokeho e phahameng ya thepa le ditshebetso ka hare ho naha. Kamor'a ho theoha karolong ya bobedi ya selemo sa 2001, mothamo wa dihlahiswa tse yang kante o ile wa qala ho eketseha karolong ya pele ya selemo sa 2002.

Jwalokaha ho ka lebellwa ka kgolo e matla ya tlhokahalo ya thepa le ditshebetso tsa lehae, tshebetso ya dipolokelo ya moruo wa Afrika-Borwa e nnile ya e ba boemong bo tlase. Dilemong tse hlano tse fetileng, dipolokelo tse kenyeletsang tsohle, e le karolo ya dihlahiswa tsohle tsa kahare, di nnile tsa feto-fetoha ho isa dipakeng tsa diperesente tse 15 le 16, tse neng di le tlase haholo ho ka tshehetsa ka ditjhelele kgodiso ya tshebetso ya ho theha monyetla e lekaneng ya mesebetsi yeo naha e e hlohang.

Kgolo e tsitsitseng ya tshebetso Afrika-Borwa e ile ya tsamaya mmoho le tlhahiso e bileng hodimo haholo ya basebetsi. Tlhahiso ya mesebetsi ka mong e sa kenyeletsang infoleishene makaleng ao e seng a temo e ile ya hola feela ka ho isa ho $\frac{1}{2}$ ya peresente ka selemo nakong ya ho tloha selemong sa 1985 ho ya ho sa 1995 empa ya hola ka kgolo e mahareng ya selemo e haufi le diperesente tse $4\frac{1}{2}$ ho tloha ka selemo sa 1995 ho isa karolong ya pele ya selemo sa 2002. Tlhahiso e hodimo ya basebetsi e tlisitswe ka kopanelo ke kgolo ya tlhahiso le phokotseho ya mesebetsi mafapheng a mesebetsi a ngodisitsweng. Ho tloha sehlohlolong sa sedika-dikwe sa mesebetsi sa 1989 monyetla ya mesebetsi e fetang milione e se e lahlehile. Kahoo, tlhokeho ya mesebetsi e tswela pele ho ba bothata bo boholo ba moruo wa naha.

Leano la tsa ditjhelele

Kamor'a ho latela leano la tsa ditjhelele le sa nkeng lehlakore selemong sa 2000 le karolong ya pele ya selemo sa 2001, Banka ya Reseve e ile ya bebofatsa leano la tsa ditjhelele ho tloha mahareng a selemo sa 2001. Sekgahla seo Banka e kadimang dibanka tse ding ka sona se ile sa fokotswa ka dintlha tse 100 ka la 15 Phuptjane 2001, sa boela sa fokotswa ka dintlha tse 50 ka la 20 Lwetse 2001. Boemo bona bo ile ba nkuwa ka lebaka la hobane maemo a tsa

lehae a ne a le matle ntlheng ya ho laola infoleishene. Ho ne ho se matshwao a ditla-morao tsa mokgahlelo wa bobedi wa tjelele e boleng bo tlase a neng a ka hlocomeleha. Hantle, ditebello tsa infoleishene di ile tsa ya tlase, ditjeo tsa motho ka mong tse sa ntshuwang infoleishene di ile tsa eketseha hanyane mme kgolo ya tjelele yohle e teng e ile ya fokotseha. Boemong ba matjhaba theko ya oli e ile ya theoha, tshebetso ya moruo wa lefatshe e ile ya qala ho hola ka monyebe mme sekgahla sa tswala se ile sa theoha haholo-holo. Dikgweding tse leshome le metso e mmedi, sekgahla sa kgolo sa CPIX se ile sa fetolwa boemo mme sa theohela ho diperesente tse 5,8 ka Lwetse 2001.

Ho tloha moo, tswelopele tse pedi tsa bohlokwa di ile tsa etsa hore Banka ya Reseve e hlahlobe boemo ba leano la yona la tsa ditjhelele. Ntlha ya pele, ditekanyetso tsa infoleishene tsa dilemo tse tharo kamorao ho selemo sa 2002 di ile tsa phatlalatswa ke Letona la tsa Ditjhelele. Tekanyo ya selemo sa 2003 e ile ya tlohelwa e sa fetolwa, mme sekgahla sa selemo se mahareng sa CPIX se bile dipakeng tsa diperesente tse 3 le tse 6, empa sekgeo sena se ile sa theolelwa dipresenteng tse mahareng tse 3 ho isa ho tse 5 dilemong tse pedi tse hlahlamang.

Ntlha ya bobedi, boleng ba ranta ba kantle bo ile ba qalella ho theoha ka sekgahla ka Lwetse. Kahoo, dikgatllo tsa infoleishene di ile tsa qalella ho eketseha kgweditharong ya bone ya selemo sa 2001. Qalong theko tsa dijo e ne e le tsona tse bileng le seabo se seholo tshutshumetsong ya infoleishene. Hamorao keketseho ya ditheko tsa bareki e ile ya nyoloha ka kakaretso. E itse ha ranta e theohileng e sutuletsa ditheko hodimo, sekgahla sa kgolo sa dikgwedi tse leshome le metso e mmedi sa infoleishene ya CPIX se ile sa qala ho nyoloha ho tloha boemong bo nahanwang bo le bohlokwa bo ka tlase ho

diperesente tse 6 ka Lwetse selemong sa 2001 ho ya ho diperesente tse 9,9 ka Phupu 2002.

Bohato ba pele boo Banka e ileng ya bo nka kgahlanong le kgatllo ya infoleishene, e ile ya e ba ho bitsa kopano ya Komiti ya Leano la tsa Ditjhelele e seng lethathamong la dikopano maqalong a Pherekong 2002. Le hoja ho fetela ho totobetseng hwa ho theoha hwa boleng ba ranta ho ne ho sa hlaka mokgahlelong oo, diketsahalo tse mmalwa di ile tsa supa hore hone ho ka ba molemo ho latela leano la tsa ditjhelele le tiisitseng letsoho. Ditswelopele tsena di ne di kenyeletsa ho fetoha hwa ho theoha ho setloaeding hwa ditheko tsa oli, maemo a neng a supa hore ditebello tsa infoleishene di ne di eketseha, dikopo tsa meputso e hodimo, sekgahla se potlakileng sa keketseho ya ditjeo tsa mosebetsi ka mong le dikeketseho tse kgolo tsa ditjhelele ka kakaretso le kadimano ya ditjhelele. Ha maemo a le tjena, Komiti ya Leano la tsa Ditjhelele e ile ya fihlela qeto ya ho nyolla sekgahla sa kadimo sa Banka ya Reseve ho dibanka ka dintlha tse 100.

Leano la tsa ditjhelele le ile la notlwa ho ya pele kopanong ya Hlakubele le ya Phuptjane tsa Komiti ya Leano la tsa Ditjhelele. Makgetlong ao ka bobedi, sekgahla sa kadimo sa Banka ya Reseve ho dibanka se ile sa eketswa ka dintlha tse 100 mme ya e ba diperesente tse 12,5 ka la 14 Phuptjane 2002. Ho tloha ka Hlakubele ho ne ho hlakile hore ditebello tsa infoleishene di anngwe hampe ke ho fokola hwa ranta. Ka hodimo ho moo ho bile le ngongoreho mabapi le kgolo e hodimo ya dikarolo tsa tjelele ka kakaretso e neng e ntse e tswela pele le kadimano ya ditjhelele, boemo ba buka ya tsa kgwebisano le dinaha tsa matjhaba le ho hola ka tatellano hwa ditjeo tsa motho ka mong. Ho fihlela ka Phuptjane, ho ne ho le pepeneneng hore kgolo e latellanang

ya infoleishene le ditebello tsa infoleishene di ile tsa hola ka sekgahla se tshwanang le hore kgolo ya ditjeo tsa motho ka mong le ditswelopele tsa tjehelele yohle e teng di ne di le maamong a hlobaetsang.

Tjhebelo-pele tsa morao-rao tsa Banka di bontsha hore, ha ho ipapisitswe le boemo bo tiileng ba leano la tsa ditjehelele, mme ho sa kenyeletswe dikgahlamelo tse mpe tse sa tsejweng, pehelo ya infoleishene ya selemo sa 2003 e tla fihlelwa. Le ha ho le jwalo, sekgahla sa palo-hare ya keketseho ka selemo sa infoleishene ya CPIX se tla ba haufi le karolo e ka hodimo ya pehelo mme dikotsi tse ka bang teng ditjhebelo-peleng di lehlakoreng le ka hodimo. Leano la tsa ditjehelele le batlang le tiisitse letsoho le tla tlameha ho ntshetswa pele bokamosong bo haufinyane.

Le hoja boemo ba hajwale ba leano la tsa ditjehelele bo ka shebahala bo le bobe bakeng sa kgolo le ho thehwa hwa mesebetsi nakong e kgutshwanyane, pono yeo e lokela ho bapiswa le boemo bo bong ba sekgahla sa tswala se ka hodimonyana ka moso, haeba infoleishene e sa tlišwe tlas'a taolo. Ho feta moo ditheolelo tsa lekgetho tse fanweng puong e fetileng ya ditekanyetso tsa ditjehelele e tla ba molemong wa disebediswa. Mme le ho theoha ho hoholo hwa boleng ba ranta ba kante ho tla akofisa tlhahiso, haholo-holo ya dihlahiswa tse romellwang kante.

Leano la sekgahla sa phapanyetsano ya ditjehelele

Jwalokaha ho boletswe pele, ranta e ile ya nna ya angwa hampe ke ditswelopele tsa mebaraka e holang. Ka lebaka lena Banka ya Reseve e tshetsa ka tiyo leano la mmuso la hore melawana e setseng ya taolo ya phapanyetsano ya ditjehelele e tlameha ho bebofatswa butle-butle.

Le hoja sekgahla sa phapanyetsano ya ditjehelele sa ranta se dumelletswa ho

laolwa haholo-holo ke maemo a phepele le tlhokeho mmarakeng wa phapanyetsano wa matjhaba, sepheo sa Banka e sala e ntse e le ho kwala butle-butle mekitlana e sa tshireletsehang ya ditjehelele tsa matjhaba. Boteng ba mekitlana ena bo bonahetse e le bona sesosa sa bofokodi ba ranta, mme bo bile le seabo tshilafatsong ya seriti sa ranta. Le ha ho le jwalo, ho hlokomelile hore haeba mekitlana e sa tshireletsehang ya ditjehelele tsa matjhaba e fokotswa ka sekgahla, e ka ba le seabo ho fokoleng hwa ranta. Ka hona, Banka e ile ya phatlalatsa molaetseng wa yona wa la 14 Mphalane 2001 hore e tla fokotsa boemo bona ka tjehelele e kenang ho tswa dikadimong tsa mose tsa mmuso le phaello e hlahang thekisong ya dikgwebo tsa mmuso. Ho ipapisitswe le sepheo sena, Banka e fokoeditse mekitlana e sa tshireletsehang ya ditjehelele tsa matjhaba ho US \$1,8 billion mafelong a Phupu 2002. Boemong bona ha e ya lokela ho bonwa e le yona sesosa sa tlhokeho ya tshireletseho.

Botsitso lefapheng la tsa ditjehelele

Ditswelopele tsa matjhaba-tjhaba le tsona di amme botsitso ba ditjehelele tsa lehae selemong se fetileng. Ditlaselo tsa Amerika tsa la 11 Lwetse 2001 di bontshitse kotsi e kgolohadi e akaretsang moralo wa tsamaiso tsa ditjehelele lefatshe ka bophara le karolo ya bohlokwa yeo dibanka tsa dinaha di lokelang ho e phetha maamong a jwalo. Keketseho ya dikgokahano tsa matjhaba-tjhaba har'a ditsi tsa ditjehelele e eketsa kotsi diketsahalang tse tjena. Ka ho qoholla, dikgokahano tsa kgwebo le tsa ditjehelele di beha Afrika-Borwa powaneng ya ho hahlamelwa ke diketsahalo tse sa jeseng ditheohelang tsa morao-rao tsa Zimbabwe. Hona ho disitswe ka leihlo le ntjhotjho ke Banka.

Lefapheng la dibanka hae mona, dibanka tsa Afrika-Borwa di ile tsa tuma ka ho iketsa kgokanyana-phiri ho hlohleleditsweng ke mathata a tse ding tsa dibanka tse nyane selemong se fetileng. Boemo bona bo ile ba matlafatswa ke phatlalatso ya hore banka ya Saambou Bank Limited, e leng banka ya bosupa ka boholo Afrika-Borwa, e tla behwa tlas'a tlhokomelo ya mobaballi ho tloha ka la 9 Hlakola 2002. Ka hona, ho ile hwa ntshuwa tjhelete ka bongata bo boholo ho tse ding tsa dibanka tse nyane hammoho le banka ya BOE Bank Limited. Hona ho ile hwa susumeletsa Banka ya Reseve ho nka bohato bo sehlaho ba bosupa-tsela ho rarolla bothata bona ho ileng hwa lebisatse tumellanong ya tsamaiso ya tjhelete pakeng tsa mafapha a ikemetseng le a mmuso botsamaising ba bokgoni ba boikemelo ditjheleteng ka ho poti-potisa tjhelete e tswang le ho sebetsana le ho tswa ka makgethe hwa banka ya Saambou Bank Limited lefapheng la dibanka. Ditshebetso tsa banka ya Saambou le ya BOE di ile tsa kopanngwa le tsa tse ding tsa dibanka tse nne tse kgolo Afrika-Borwa. Mathata a boikemelo ditjheleteng a tse ding tsa dibanka tse nyane a di tlamme ho hlakola boingodiso ba tsona e le dibanka le ho tswela pele ka ditshebetso tse ikgethileng. Dibanka tse ding tse nyane di hlopha meralo ya beng ba tsona botjha, ka mahlakoreng a mang di fokotsa boemo ba dibuka tsa tsona.

Ho sa natswe diketsahalo tsena, moralo wa tsamaiso wa dibanka Afrika-Borwa o ntse o tsepame. Dibanka tsa lehae di tsamaiswa hantle mme di na le maano a tswetseng pele a thibelo ya maemo a tlokotsi le meralo ya botsamaisi bo kahare. Dibanka di na le tjhelete ya motheo, ka palo-hare ya tjhelete ya motheo ya diperesente tse 12 mafelong a Phuptjane 2002. Boikemelo ba lefapha la tsa dibanka ditjheleteng bo lekane ka kakaretso. Mekoloto e sa patalwang ho latela

ditumellano e ne e eme ho dibillione tse R26 ka Phuptjane 2002. Hona ho emetse fela diperesente tse 3 tsa mekoloto yohle le dikadimo. Tjhelete yeo dibanka di e beheletseng ka thoko ho patala mekoloto e sa patalwang ho latela ditumellano, le yona e ne e ipapisitse le boemo ba matjhaba.

Bolaodi bo le bong ba ditsi tsa ditjhelete

Mathata a bileng teng lefapheng la dibanka selemong sena, a bontsha hore ho bohlokwa hore taolo ya dibanka e dule e le mosebetsi wa Banka ya Reseve. Leha ho le molemo ho fuputsa maemo a tlokotsi a tsela ya tshebetso ya matlo a ditjhelete a ikopantseng ho bonahala ho kgahleha bakeng sa dinaha tse holang, Afrika Borwa e ithutile hore taolo ya dibanka e tsamaisana le ditshebetso tse ding tsa Banka ya Reseve. Ka mathata a ditjhelete a morao-rao a tse ding tsa dibanka tse nyane, ho boetse ho ipakile hore tharollo e bobebe mathateng a dibanka e tla itshetleha ho dikamano tsa Mongodisi wa Dibanka le bonyane makala a mang a mane a Banka. Mokgwa wa ho etsa meralo, diqeto, dikgokahanyo le ho kena dipakeng hwa kapele ho neng ho hloka, di ka be di sa phethahala haeba bolaodi ba dibanka e ne e se karolo ya Banka.

Mosebetsi wa bodisa ba dibanka Bankeng ya Reseve o bakile mathata le dipherekano tse ngata; kahoo, diphephetso tsa ho fetisetsa boikarabello bona ho lekala le leng di kgolo. Le ha ho le jwalo, bokgoni ba bodisa bo tjhatsi bo hlokeha haholo molemong wa botsitso ba ditheko le ba ditjhelete. Kamor'a ho imamella taba ena ka hloko, ke kgodisehile hore ho molemong wa moruo wa Afrika-Borwa hore bodisa ba dibanka bo sale Bankeng. Ka nako e tshwanang, ke elellwa hore tshebedisano-mmoho e tshwanetse ho ba

teng pakeng tsa boetapele ba bolaodi bo fapaneng ho arabela tlhoko ya bolaodi bo kopanetsweng. Ka tsela ena, ho bohlokwa hore ditokiso tsa tshebedisano-mmoho di thehwe pakeng tsa balaodi.

Taolo ya lefapha la dibanka

Mekgwa e fapaneng e kentsweng tshehetsong ho sebetšana le bothata ba boikemelo ba dibanka ditjheleteng, e fane ka kgwao e kgolo melawaneng e sebedisitsweng ho laola lefapha la dibanka. Hona hape ho tiisa taba ya hore ho phethahatswa hwa tshebetso ena ho tshwanetse ho bonahaletsa ka hohle kamoo ho ka kgonehang. Sepheo sa bolaodi ba dibanka ke ho etsa bonnete ba hore botsitso, boiphihlelo le tshireletso ya baboloki ba ditjhelete ke bo phethahetseng. Boemo bo tsitsitseng ba ditjhelete bo ya hlokahala tshehetsong ya moruo le ho fihlela botsitso dithekong.

Ngodiso ya dibanka ke mohato wa pele hore ho fihlelwe botsitso tsamaisong ya dibanka. Botsitso bo ka fihlelwa ha ho ka thibelwa bakopi ba nang le mefokolo e nang le bokgoni ba ho tlisa tlhokeho ya botsitso ho kena moralong wa tsamaiso ya dibanka. Ho etsweng hwa diqeto tsa hore na tumello e ka fanwa ho mokopi kapa tjhe, hlahlobo tsa meralo ya kgwebo, batshwari ba diabo, tjhelete ya ho qala, baetapele, batsamaisi ba ka sehlohong, mekgwa ya taolo ya tshebetso e kahare le tjhebelo-pele maamong a ditjhelete di tshwanetse hore di etswe pele.

Hang ha banka e thehilwe e tshwanetse ho behwa leihlo ho ya ho ile ho etsa bonnete ba hore e dula e phela hantle. Ho behwa leihlo hona ho kenyeletsa ho hlahlojwa ka mokgwa wa dipalo-palo le wa ho hlahloba hwa boleng ba bokgoni ba banka. Hlahlobo ya mokgwa wa dipalo-palo e kenyeletsa tekolo e tebileng le hlahlobisiso ya dipalo-palo tsa ditjhelete tse hlahositsweng tse amohelwang ho tswa ho

dibanka ka kgwedi le kgwedi ho sheba hore na di ntse di le kahare ho meedi e behilweng le hore na maemo a tsona a ditjhelete a tlas'a boemo bo amohelhang. Hlahlobo ya boleng e etswa ka hlahlobo e tebileng le tshekatsheko ya hore na dikoduwa di laolwa ka nepo le hore na banka e ka kgona ho phema maemo a tlakotsi. Hlahlobo ena e etswa ho ipapisitswe le meralo le methetho ya puso ya dikoporasi e tsepameng.

Ho sa kgathallehe hore na boitelo bo etswang ke bahlahlubi ho netefatsa tsamaiso e ntle ya lefapha la dibanka bo bokae, ba sitwa ho itlamea ka polokeho le boleng ba banka ka nngwe. Moo banka e thulanang le mathata, mekgwa e ikgethileng ya tshohanyetso e ya sebediswa. Mokgwa o latelwang ka kakaretso ho faneng ka dithuso tsa ditjhelete ho dibanka tse maqakabetsing, ke haeba mathata ana a tlhokeho ya tjhelete e lekaneng, e le a nakwana fela. Ho seng jwalo, banka e sitwang ho patala mekoloto kapa e dutseng e na le mathata a tlhokeho ya tjhelete a sa feleng, e tshwanetse ho tswa tshehetsong ya dibanka ka mokgwa o nang le boikarabello; mme o ditshenyehelo di tlase kamoo ho ka kgonehang ho beng ba ditjhelete; hape o tla qoba tahlehelo ya tshepo ya setjhaba ho tsamaiso ya dibanka ka kakaretso.

Kgato e ikgethileng e nkuwa moo mathata a tlhokeho ya tjhelete a nakwana a hlokometsweng. Jwalokaha ditlaleho tsa mathata di sa tshwane, mehato e nkuwang e fapana ho ya ka bothata. Tharollo tse ka fanwang di ka tloha ho ho eketsa tjhelete ya ho qala kgwebo hwa batshwari ba diabo ho isa ho mekgwa ya ho hohela le ho boloka tjhelete e ngata. Hodim'a moo, banka e amehang e ka dumellwa ho fumana tjhelete ka ho rekisa thepa e ka fetolelwang tjheleteng kapele le ho sebedisa tjhelete yeo e tlamehang ho ba le yona dipolokelong tsa yona ho patala tjhelete e tswang.

Haeba har'a mekgwa ena ho se o ka rarollang mathata a ditjhelete a banka e maqakabetsing, Banka ya Reseve jwaloka moadimi wa ho qetela e ka kopuwa thuso e ikgethileng maamong a mang. Thuso ena e ikgethileng e ka fanwa fela ha e fapanyetsana le thepa e amohelehang e behwang paneng kapa tiisetso ya mmuso, hobane Banka ya Reseve e thibetswe ka molao ho etsa dikadimo tse sa tshireletswang.

Tlaleho tse pedi tsa motheo le phethahatso ya ho rarolla bothata ba ditjhelete ke Banka di phatlaladitswe selemong se fetileng. E nngwe e ne e le ya ho wa hwa banka ya Regal Treasury Private Bank Limited ha e nngwe e ne e le ya thuso ya ditjhelete ho banka ya Bankorp (mme hamorao ho banka ya Absa) ho ya mafelong a dilemo tsa bo-1980 le bo-1990. Kgotla la Davis le ile la fumana tlalehong ya bobedi hore thuso e neng e fanwe e ile ya thusa ho phema mathata a neng a ka ama dibanka ka kakaretso. Balekgotla hape ba ile ba nka qeto ya hore mokgwa wa ho sebeta le dibanka tse mathateng o ntlafaditswe e bile o imatahanya le mokgwa wa ho sebeta wa matjhaba.

Banka e elellwa tlhoko ya ho atolosetsa batho ka bo-mong le kgwebo tse nyane le tse mahareng mokgwa wa ho fihlela ditshebeletso tsa mathomo tsa dibanka le phumantsho ya tjhelete. Ho fihlela ha jwale, mokgwa e bile ho kgothaletsa dibanka tse ngodisitsweng ho fana ka ditshebeletso tseo le ho ntsha tse ding tsa ditsi tsa ditjhelete tseo e seng tsa dibanka tse kang ditokofela, mekgatlo e kadimanang ka tjhelete le dikoporasi tsa motseng tse fanang ka ditshebeletso tsa ditjhelete ho ditlhoko tsa Molao wa Banka (Banks' Act) haeba ditsi tsena di dumellana le dipehelo tse behilweng. Tshebetso e ntse e tswela pele ha hajwale ho ntjhafatsa Molao wa Dibanka tseo e seng tsa kgwebo (Mutual Banks' Act) ka ho fana ka menyetla ho mekgahlelo e

fapaneng ya dibanka. Hona ho tla theha moralo wa bolaodi o hlokehang mme ho tla atolosa mokgwa wa ho adima tjhelete. Banka hape e tshehetsa diteko tsohle tse reretsweng ho tlisa tekano pakeng tsa ho akofisa boitshwaro bo nang le boikarabello setjhabeng ke dibanka le ho tshireletsa botsitso ba lefapha la dibanka.

Tsamaiso ya kahare

E le ho bontsha bohlokwa ba botsitso ba ditjhelete kaofela, Lekala la Botsitso ho tsa Ditjhelete le ile la thehwa Bankeng ya Reseve. Mosebetsi wa lona ke ho hlwaya, ho qaqisa le ho batlisisa ditlokotsi tse ka bang teng le bofokodi marang-rang a ditjhelete, le ho etsa dikeletso ho leano, le ho kgothaletsa diphetoho tse tla tshehetsa botsitso le sehlahlo sa moralo wa tsa ditjhelete.

Diphetoho tse ding tsamaisong ya Banka di kenyeditse ho thehwa hwa Over-the-Counter Share Transfer Facility e le ho lokisetsa kgwebisano ya diabo tsa Banka ka lebaka la qeto ya batshwari ba diabo ya ho emisa ngodiso ya diabo tsa Banka JSE Securities Exchange SA ho tloha ka la 2 Motsheanong 2002; ntshetsopele ya moralo wa tswelopele ya kgwebo Bankeng ka bophara ho etsa bonnete ba hore Banka e ka tseba ho tswela pele ho sebeta le ho phetha ditshwanelo tsa yona ha ho ka ba le tshitiso kapa koduwa; diteko tse mmalwa ho tsa phatlalatso le phapanyetsano ya ditaba (the field of information and communication technology) ho fokotsa ditjeo le ho akofisa tsela ya tshebetso; ho kenngwa tshebetsong hwa moralo wa Banka wa taolo ya tjhelete (Project Imali); le ntlafatso ya dibopeho tse ntjha tsa tshireletso pampiri-tjheleteng ya hajwale (Project Bataki).

Tema e kgolo e se e kgathilwe ka phokotso ya koduwa ho patalaneng moralong wa dipatala ha ditumellano di ne di fetiswa ke

matlo a patalano. Kamorao ho dipuisano tse tebileng le lefapha la dibanka, ho patalana ka letsatsi ho se ho etsahala ka kakaretso. Kgatelo-pele tse kgotsofatsang tse tshehetsang kgokahanyo ya moruo tikolohong di ile tsa fihlelwa ka Komiti ya Baokamedi ba Dibanka tsa Dinaha tsa ntshetso-pele ya Moruo Tikolohong e ka Borwa ya Africa (Southern African Development Community). Banka hape e ile ya kenya letsoho ka kotloloho mererong e reretsweng ho theha tshebedisano-mmoho ho tsa ditjhelete le tsa moruo Afrika ka ho nka karolo Mokgatlong wa Dibanka tsa Dinaha tsa Afrika. (Association of African Central Banks).

Ho ipapisitswe le sepheo sa ho fetola motswako wa merabe ya basebetsi ba Banka ho bontsha merabe ya naha, kgatelo-pele ya bohlokwa e ile ya fihlelwa selemong se fetileng sa ditjhelete ha kakaretso ya basebetsi ba batho ba batsho e ne e feta ya ba basweu kgetlo la pele esale Banka e thehwa. Hona ho tiisa boitlamo ba Banka ho fihlela sepheo sa yona sa ho tisa diphetoho basebetsing. Mehato e meng e tla nkuwa ho fihlella boemedi ba botona le botshehali le merabe mekgahlelong yohle ya bookamedi.

Dikatooso tsa moaho wa diphaposi tsa ntlokgolo ya Banka tse qadileng ka selemo sa 2001 di ntse di tswela pele hantle mme di tla phethelwa ka selemo sa 2003. Hang ha di phethetswe, moaho o tla araba ditlhoko tsa Banka tsa ho etsa sebaka sa diofisi tsa ho sebeletsa, sa ho boloka

makoloi le sa ho tshwarela dikopano tse kgolo. Sebaka sa ho tshwarela dikopano tse kgolo se tla bulelwa le setjhaba ho se sebedisa, mme hoo ho tla ba le seabo ntlafatsong ya tshebetso tikolohong e mahareng ya Pretoria ya kgwebo (Pretoria central business district).

Diteboho

Diphetoho tsena tsohle tse bileng teng ho netefatsa tshebediso e ntle ya disebediswa ke Banka ya Reseve di ka be di sa fihlelwa ntle le thuso ya batho le ditsi tse itseng. Ha ke diela dikgala, ke lakatsa ke hona ho bontsha kananelo ho e mong le e mong ya bileng le seabo katlehong ya Banka ya Reseve tlholong ya phephetso tsa selemo se fetileng. Ka ho qoholla, ke lakatsa ho leboha Ofisi ya Moperesitente, Mmuso le Paramente ka ho tshehetsa mosebetsi wa Banka ya Reseve.

Hodim'a moo, ke lakatsa ho bontsha kananelo ho Boto ya Botsamaisi ba Banka ya Reseve ho kenyeletswa le batlatsi ba Mookamedi wa Banka ka boitelo le botshepehi bo ikopantseng. Monghadi J H Cross, Motlatsi wa Mookamedi ya ka sehloohong, o ile a tlohela tshebeletso ya Banka qetellong ya nako ya hae ka mabaka a bophelo le Monghadi I J Moolman o ile a beha meja fatshe. Ka bobedi ba bile le seabo sa bohlokwa tshebetsong ya Banka le Boto, ka hona re leboha ho menahane. Qetellong, ke lakatsa ho leboha basebetsi ba Banka ya Reseve ka boiphihlelo, tshebetso e tswileng matsoho le botshehetsi bo sa thekeseleng.